

ועכשיו נוישטיין צובע צואת כלבים בזהב

מיכאל סגן-כהן

■ בסוף הערב, ישבנו יהושע נוישטיין ואני במטבח ובצענו לחם ואכלנו (עם גבינה, חמוצים, סלט ישן ותה). אחרי כמעט 6 שעות של דיבורים, כלומר בעיקר התכסחויות, נזקקנו לסעודה האחרונה הזאת. החלפנו שפה, הורדנו מתח. זו לא הפעם הראשונה שאני נפגש או משוחח עם נוישטיין. מדובר בעניין של 20 שנה ויותר. נוישטיין עומד על כך שאזכיר את זה, זה חשוב לו, הוא אפילו טורח לסקור את הפגישות השונות שלנו לאורך השנים. מתווכחים, מתח. הבדלי גישה והשקפה, כביכול, ואולי באמת. כביכול כי, כשאני מבקש אותו לתאר את טיב המתח, הוא מתאר אותי כיונק גרמני, בעל השקפה נוצרית, כשמולי הוא היהודי הנודד. אם כבר הגענו לאן שהגענו, אולי צריך לציין שיש לי עליו איזה שתי בלאטות טובה, ככה זה יצא. כשאני שואל אותו למה הוא טורח איתי, אף שאיני מכיר בו, כביכול, הוא ממשיך את עצמו לרגע לישראל שפוי, שרוצה לדבר עם מי שכאילו לא מכיר בו. טוב, נעזוב את זה. אבל זה מעניין, כי היונק עברו זה מי שאין לו ספקות, אין לו בעיות עם עצמו. עץ אלון, הוא אומר, אוק או אישה בלעז אנגלי וגרמני בהתאמה. את הנצרות, הוא רואה אצלי בהעדר הספק היהודי המנכר. מה שנכון, נוישטיין מלא בזה, כמעט מטפח את זה (אגב, דומני שישו, ברגע האחרון, התקומם עם השורה מתהילים, נכנס בו הספק, אין בלי ספק).

יונק או לא יונק, נוצרי או לא, אין ספק שמשוהו במתח האישי-זהותי של נוישטיין. מתגבר כשאני בסביבה.

אבל לפני שנדוש קצת בעיונו של המתח בינינו, שהוא אחרי הכל לשם שמים, פחות או יותר, כדאי בכל זאת להזכיר כאן נוישטיין הוא אמן. עכשיו בניו-יורק. אצלו, המקום בו הוא יושב, מבחינת מסוימות הוא דבר יחסי. ההיסטוריה האישית שלו מגלה בקלות את אופיו הנודד של נוישטיין. נולד בדנציג, עיר פולנית שהתגרמה. ב-1940, במלחמה, התגלגל עם הוריו ומשפחתו דרך גרמניה לארה"ב, שם גדל. אמריקאי. אחר-כך גלי העליה שלו לארץ, חי כאן פעמיים, פעם 5 שנים, פעם 7 שנים, חזר לאמריקה, גר שם. אבל הארץ זה הבית. כאן הוא מרגיש בבית, הוא אומר. לא ניקח את זה ממנו. כשאנחנו מדברים, פעם נשכחתי לו מלה באנגלית פעם בעברית. אז אנחנו מדברים עברית/אנגלית. עכשיו בא לקיץ, לעבוד, אמנות וגם קצת יחצנות כמוכן. אמנות זה העבודה שלו, הוא מתפרנס מזה, בכבוד. זה לא אומר שהוא מנוע לעשות עבודות שאינן בדיוק עבודות מכירות לקניינים אנינים, לפחות מידי פעם, כמו הפעם. עבודה שהוא עובד עליה עכשיו, למשל, היא עבודה מושגית/סביבתית.

נוישטיין והאסיסטנטית מסתובבים בשטח מחפשים צואת כלבים (חרא של כלבים). כשהם מגלים מטען, הם מתוויים עליו בספריי ציפוי של צבע זהב. את האובייקט המוזהב זה, הם מצלמים, בכל מקום שאפשר. עבודה ארצית, אולי אפילו בינלאומית. מה בדיוק הוא יעשה עם הצילומים הוא עוד לא יודע. גם את השאל מה לעבודה עוד לא נתן, עבודה בהכנה. כשאני שואל מה בדיוק המושג שהאמנות הסביבתית/מושגית הזו בא לטא, הוא מגיע אפילו לרבידים אסקטולוגיים, משהו שקשור לסוף העולם. אבל זה לא דימוי רע, אולי קצת מסריח, אבל לא רע, כי הוא מעורר משהו, משהו כמו המציאות המחורבנת, שכל הזמן מצפים אותה בזהב, ויש אולי אפילו איזו תחושה אלכימית שהדימוי מזמין לדעתו של נוישטיין, טרנספורמציה של חומרים, זיכוך, נוישטיין נתון לו מימד פוליטי, אירוני. הכלבים ומה שהם משאירים מאחוריהם, שימשו אותו כבר פעם, בשנות ה-70, כנושא בעבודה קונצפטואלית. סימון גבולות, או טריטוריות. אז צילם כלבים משתינים בכל מיני מקומות. ומכיוון שההשתנה המבוקרת הזו של הכלבים היא עניין טריטוריאלי, מספרים לנו החוקרים, השתמש נוישטיין בגבולות הטריטוריאליים של הכלבים, כמשל למעמד הגבולות והטריטוריאליים שבחיי החברה הלאומית והבינלאומית כאחד. בתרבותינו היהודית, הכלב לא נמצא כידוע

שיצר אמנות מופשטת השולה את השראתה מן המודל הלשוני, כאספקט של תורת ההכרה. מבחינת תולדות האמנות, היה המודל אמריקאי, גילוי מאוחר של הפורמאליזם באמנות, המתמזה בניחות צורני/פרוצדורלי של מעשה האמנות, תחום האמנות או הסייג שלה, גבולותיה. צד בעניין הוא יצירת אמנות שנוישטיין קורא לה קונקרטי, אמנות שמחקריה על צורה ודרך העיסוק בחומרי האמנות (קו, כתם, גבול, רישום, פני השטח) היו לתוכנה של האמנות, תוכן שאינו

יהושע נוישטיין: בפולין חוקרים את היהודים כמו ארכיאולוגיה עתיקה. גם כך אפשר לחסל אותם, בהגינות. צילום: אייל יצהר

מתווכחים. מתח. כבר 20 שנה. יהושע נוישטיין ומיכאל סגן-כהן. לוישטיין, אמן יהודי נודד, מהטובים שעזבו בשנות ה-70 כדי לנגוס נתח צנוע מהעוגה האמריקאית, יש עניין מתמשך בזהותו היהודית-פולנית-ישראלית-אמריקאית. ומגיע נוישטיין. הפעם הוא גיטלין, לפעמים מגיע בני אפרת, ומגיע נוישטיין. הפעם הוא צובע בזהב כל צואת כלב מזדמנת. אמנות מושגית

סיפורתי, תוכן צורני. התוכנה הפכה לחומרה של האמנות, אם זה אפשרי. דומני שאחד הוויכוחים שלנו, או בשנות ה-70, בניו-יורק, היה על כך. אני חושב שטענתי שאי-אפשר להפוך את התוכנה הזו לחומרה, ושגם האמנות ולו הפורמאליסטית ביותר, אינה משוללת תכנים, בעצם. אצל נוישטיין הפורמאליזם הזה בא לידי ביטוי בעיסוק בנייר עצמו כאספקט החומרי, בשורה התחתונה של הרישום, הרישום שהוגדר מחדש כשוליים שיכולים להווצר לא רק על-ידי סימון אלא, למשל, גם על-ידי קריעת הנייר, או קיפולו הפרוצדורלי בצורות שונות או ערימתו לידי מצע רב שכבתי וכן הלאה. אף כי אני משוכנע ויודע שסוג כזה של פעילות לא נוצר או הומצא על-ידי הישראלים או נוישטיין, הם נכנסו לזה באינטנסיוויות, נתנו לזה איזה גוון קצת אחר, וסופם שהמבקר רוברט פינקוס וויטן, אחד הדוברים של הפאזה הזו, התעניין באמנות של הישראלים ואף נתן להם גושפנקא, כאילו עשו הם את מה שעשו בו זמנית ובמקביל עם האמריקאים. אני רואה בכך בעיקר הישג דיפלומאטי של הישראלים, אם כי אני משוכנע שהתורה הזו לא יצאה מציון. נוישטיין כמוכן חושב אחרת. זה

מזכיר את גבריאל פרייל, משורר שהוא קורא ומעריך, משורר שכותב עברית, וגר בברונקס, ניו-יורק. גם אצלו תמצא בשירה זהות יהודית המורכבת ממקומות שונים, כאשר הארץ, רק אחד מהם. זוהי השקפתו של נוישטיין על המצב החברתי היסטורי של היהודי. העניין הזה מטריד אותו, וכשהוא חוזר ומתאר את היהודים שישבו מאות שנים בפולניה ושעכשיו בעקבות המלחמה וכו' אין להם שם זכר, או מתרגש ובצדק. לעובדה זו הוא מוסיף ומספר לי, שבפולין החדשה והנקה מיהודים, חקר היהדות הפולנית הוא מין אופנה. בצחוק הוא אומר שחוקרים את היהודים כמו ארכיאולוגיה עתיקה. הוא רואה בזה צורה של הרחקה, מהוגנת. גם כך, הוא אומר, אפשר לחסל את היהודים, כאילו שהיהודים כבר עברו מן העולם. צודק. הוא מבין בעניינים כבר עברו מן חושים לא ישראלים לאנטישמיות. התמונה של נוישטיין שציירתי עד כה, אף שהיא חשובה, וחלק בלתי נפרד מעולמו, היא חלקית, שכן לא נגעתי עד כה באמנות שהוא עושה ועשה. בשנות ה-70, היה אחד האמנים הבולטים בישראלים, שעסקו בתחומים שהיו שליטים אז באמנות: קונצפטואליזם ופורמאליזם מאוחר,

עדיין לא אומר שלא נועד לו מקום של כבוד בקבוצת הקונצפטואליסטים האלה מבינינו. הוא היה ללא ספק המעניין והאינטליגנטי שבחבורה הזו, ועשה שורה ארוכה של עבודות, שיעמדו לדעתי בכבוד גם בעיון חוזר.

אני נזכר שכל חיפושי הלגיטימציה האלה של הישראלים בעולם נראו לי קצת בוויים, לא על רקע לאומני, כפי שנוישטיין רוצה היה לחשוב ואולי אפילו חושב, אלא סתם כמצב לא בריא ולא נוח ליצירת משהו עצמאי, אם באמת יש רצון ליצור משהו כזה. ואם ראיתי בזה גילוי בלתי אותנטי אז, דומני שבהסתכלות רטרופקטיבית על נוישטיין, סך-הכל, דחף היצירה שלו, מצבו הקיומי והאינטליגנציה שלו, הניבו גוף יצירתי ראוי לשמו, על אף יחסו ההיסטרי הקל אל התרבות האמריקאית המאמצת ועל אף איזה יצר תחרותי להתמודד עמה, מתוכה, תוך כדי קבלת הלגיטימציה ממושג התחרות עצמו.

כאן חזרו ועלו בינינו תמיד שאלות של זהות ישראלית, החשיבות שבוה ואם בכלל. נוישטיין שרוצה את הטוב שבכל העולמות, יונק גם מן הישראליות וגם מן הגלותיות. דבריו מנוסחים יפה וכבדרך אגב. "אני עולה חדש כל ימי". ולא דוקא היסוד החברתי-פוליטי-צינוני צריך שידגש כאן, שכן נוישטיין, כתוצר הפורמאליזם ההוא, רואה את עצמו כשייך לסוג האמנים שמגדירים, כלומר מגדירים את גבולות העיסוק בשפת האמנות עצמה, בעיקר על-ידי היסטים, הרחבת ההגדרה וכו'. הגדרה שמוצאה בפורמאליזם במיטבו. לעומת אמנים כאלה, מדבר נוישטיין על אמנים שאינם מגדירים גבולות חדשים לעיסוקם, אלא פשוט מבטאים את עצמם בלשון קונבנציונאלית, או משהו.

כשהגיעו שנות ה-80, השתנתה כל מפת האמנות, ונוישטיין השתלב עם המפה החדשה, שהיתה הרבה פחות חמורה מבחינת הפורמאליזם של העשור הקודם. הוא עבר לצייר מפות. המפות הגיאוגרפיות של העולם הן הנוף שהוא מצייר. נוף קונצפטואלי, נוף שכבר עסקו בו כך, כלומר כמפה, לפני נוישטיין. אבל זה לא משנה, כי הוא הצליח בקלות לתת למפות האלה גוון יפה ומתוחכם, מה גם שלא יקשה לראות שהבחירה שלו במפות חוזרת ומתעסקת בגבולות ובאיקונוגרפיה האישית שלו. על אף הכל, הוא נשאר נאמן לאני הספרותי שבו יותר ממה שנשאר דבוק באמנות ההגדרה.

שכן, מפות הן דימויים טעונים, מפות הן נסיון די פרוזאי לחבוק עולם, להיות אוניברסלי, נודד. באמצעותן, הוא נוגע במשהו בר-זיהוי, כלומר ספרותי במידה מסויימת, אך מנסה בכל כוחו גם לנגוע בשאלות של צורה. הוא מעמת את המפות לא רק עם אובייקטים קשים, הוא אף מכניס את מונדריאן ואת הגאומטריה על-ידי ציפוי התמונות המפות בזכוכית. יש כאן גם נגיעה בקונבנציה של התמונה הממוסגרת כמוכן.

באוקטובר '87, הציג תערוכה גדולה ומקצועית בגלריה "אקסרט" EXIT ART בניו-יורק, עם קטלוג ומאמרים. בסך הכל אי-אפשר להתעלם מן העובדה ששם בניו-יורק, יש אפשרויות, מה שלא אומר, ואני מצטרף לזעקתו של נוישטיין, שלשבת באמריקה זה לללק דבש, כמו שאולי, יש מי שחושבים, אבל יש חיים לפני הארץ ואחרי הארץ. היה הווה ויהיה. ולכן הוא שם. בניגוד למה שנוישטיין חושב, אינני שש להמיר גילוי אמביציוני של אמנות. אמנות חוקרת, באמנות מקצועית לאומנית. אני כמוהו רואה בכך סכנה והבל. אבל האוניברסאליזם של היהודי הנודד, עד כמה שהוא אותנטי אצל נוישטיין, הינו קצה אחד של הדואליות הבסיסית, כעניין, ביהדות: גלות מול התיישבות, כמצבי תודעה. בקיצור, יש לנו עניין יהודי בנוישטיין, אם יהיה לו מזל, האתניות תהפוך לאופנה יום אחד אפילו בניו-יורק. בעצם, זה כבר קורה.

מבחינת הזווית הישראלית, פעילותו כאן הינה עובדה היסטורית. כרגע הוא בא בפרופיל די נמוך לארץ, חוץ מצביעת הובל של הכלבים בזהב הוא עושה הדפסים בסדנת פרסטון הירושלמית, מפות הוא רושם, כמוכן. מבחינת תרומתו למה שקורה כאן, הוא אולי שומר עלינו בנאמנות מן הטמטום הלאומני, אבל בהתכתבות. ובאשר לנוישטיין ולי והדיאלוג המכוסח שלנו, אני מניח שהוא ישאיר את הדברים כאן.